

**Житомирський державний університет імені І. Франка
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
Кафедра теорії та історії світової літератури**

ПОЛІЛОГ

№ 1

**Науково-публіцистичний
студентсько-викладацький збірник**

Засновано у 2013 р.

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2013**

УДК 82–92 : 82.09

Головний редактор

Володимир Єршов, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар

Ольга Коржовська, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Галина Бондаренко, кандидат філологічних наук

Галина Соболевська, кандидат філологічних наук

Наталія Астрахан, кандидат філологічних наук

Зоя Ржевська, старший викладач

Вікторія Білявська, асистент

Катерина Мельник, асистент

Верстка, технічне редагування

Жанна Ганько

Затверджено на засіданні
кафедри теорії та історії світової літератури
(протокол № 9 від 30 травня 2013 р.)

Державна реєстраційна служба України. Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія ЖТ № 184/561-Р від 04.04.2013 р.

ISSN 2311-1844

Адреса редколегії:

Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10008. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп. 4, ауд 503.
e-mail кафедри: zar.liter@gmail.com

© «Полілог», 2013.

ISSN 2311-1844

З М І С Т

| | |
|---|---|
| Володимир ЄРШОВ. СЛОВО ВІД РЕДАКТОРА | 5 |
|---|---|

ЕЙДОС ЗАРУБІЖНОГО

ТЕКСТУ

Петро БІЛОУС

| | |
|--|---|
| ЛІКУВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРИ | 9 |
|--|---|

Анастасія БІЛОУС

| | |
|---|----|
| РОМАН КАРЕЛА ЧАПЕКА «ВІЙНА З САЛАМАНДРАМИ» ЯК ЖАНР РОМАНУ-ПЕРЕСТОРОГИ | 12 |
|---|----|

Юлія БІЛОШИЦЬКА

| | |
|--|----|
| ОБРАЗ БУНТІВНОЇ ЛЮДИНИ В ПОВІСТІ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА «НАД ПРИРВОЮ У ЖИТІ» | 18 |
|--|----|

Юлія БОЙКО

| | |
|--|----|
| ЛИЦАРСЬКИЙ РОМАН «ТРИСТАН ТА ІЗОЛЬДА»: СВОЕРІДНІСТЬ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ | 26 |
|--|----|

Наталія БОРИСЕНКО

| | |
|---|----|
| ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ФАУСТОВСКОГО СЮЖЕТА В РОМАНЕ ТОМАСА МАННА «ДОКТОР ФАУСТУС» | 35 |
|---|----|

Зоряна ГОЛОВЕЦЬКА

| | |
|---|----|
| ПРОБЛЕМА АВТОРА ТА ЧИТАЧА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА» | 41 |
|---|----|

Анна ГУБАРЕВА

| | |
|---|----|
| ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОТИВОВ ЕМОЦИОННОГО СТАНУ ГОЛОВНИХ ГЕРОІВ У МІСТЕРІІ Д. Н. Г. БАЙРОНА «КАЙН» | 50 |
|---|----|

Надія ЗАБОЛОЦЬКА

| | |
|---|----|
| БІБЛІЙНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА» | 57 |
|---|----|

Анастасія ЛАВРОВА

| | |
|---|----|
| ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ДИЯВОЛА: ВІД ТЕОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ДО ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ | 66 |
|---|----|

Анастасія ЦЕРКОВНА

| | |
|---|----|
| СИМВОЛІКА СМЕРТІ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО | 73 |
|---|----|



У ПРОСТОРІ ВОЛИНСЬКОГО ТЕКСТУ

Софія ГУЗЕНКО

| | |
|--|----|
| «ЖИТЕЙСКИЕ ИСТОРИИ» В. С. КИРИЧАНСКОГО: ПРОБЛЕМАТИКА, СТИЛЬ, ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ | 79 |
|--|----|

Анна ЄВПАК

| | |
|---|----|
| ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ А. М. ЛІСОВСЬКОГО: ПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕЗІЙ | 84 |
|---|----|

Марія ЕСАУЛОВА

| | |
|---|----|
| ЛИРИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЖЕНЩИНЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Г. Ф. БОНДАРЕНКО | 91 |
|---|----|

Юліана КАЦЕМБА

| | |
|--|----|
| ХУДОЖНЯ ПАРАДИГМА ІНШОСТІ В «ЧОРНІЙ РАДІ» П. КУЛІША ТА «СПОГАДАХ СОПЛІЦИ» Г. ЖЕВУСЬКОГО | 98 |
|--|----|

Ірина СТАРОВОЙТ

ХУДОЖНЯ ПРОЗА

Г. М. ЦИМБАЛЮКА: ПРОБЛЕМАТИКА
ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ
«ЦІНА ПЕЧАЛІ») 103**Аліна СТРОЦЬКА**ТИПОЛОГІЯ ТА СИСТЕМА ОБРАЗІВ
ВОЛИНСЬКИХ ГАВЕНД МІХАЛА
ЧАЙКОВСЬКОГО «ЗИМОВА НІЧ.
СПОГАДИ З ГАЛЬЧИНА»,
«ОСІННІЙ ДЕНЬ. СПОГАДИ З
ГАЛЬЧИНА» ТА «САВЕЛІЙ.
ПОЛКОВІ СПОГАДИ» 109**СОБОР МУЗ:
ПОЕТИЧНА СТОРІНКА****Володимир БІЛОБРОВЕЦЬ** 115**Галина БОНДАРЕНКО** 116**Ольга ГАВРИЛОВА** 117**Надія ЗАБОЛОЦЬКА** 118**Ольга КОРЖОВСЬКА** 119**Ольга КУЧУК** 120**Антон ЛІСОВСЬКИЙ** 121**Лілія МАСАН** 122**Юлія МАРТИНЕНКО** 123**Катерина МЕЛЬНИК** 124**Ксенія МУЗИЧЕНКО** 125**Марія РОЗБІЦЬКА** 126**Леся САВЧУК** 127**Аксінья СІНЬКО** 128**Віра СМОЛЯР** 129**Марина СУПРУНЕНКО** 130**Микола ТИМОЩУК** 131**Марія ХОМЧУК** 132**Даша ШАБАЛІНА** 133**Надія ШАНЮК** 134**Марія ШОМКО** 135**Леся ЯНЧЕВСЬКА** 136**5-й ПОВЕРХ****Вікторія БІЛЯВСЬКА**ОБ'ЄДНАНІ ІМЕНЕМ ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ
КРАШЕВСЬКОГО 138**PERCONTATIO:
ІНТЕРВ'Ю****Катерина МЕЛЬНИК.**«ПО СЕКРЕТУ» З ОЛЬГОЮ
КОРЖОВСЬКОЮ.*Percontatio* 141**ХРОНІКА КАФЕДРИ**

2011 – 2013 рр. 147



ПРОБЛЕМА АВТОРА ТА ЧИТАЧА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В РОМАНІ М. О. БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»

У статті проблема взаємин автора та читача літературного твору, що набуває особливого значення в контексті сьогоднішніх методологічних пошуків літературознавства, розглядається в плані її художнього вирішення в романі М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита». Особлива увага приділяється образу Майстра як персоніфікованого автора, образам персонажів, що виступають в ролі читачів роману «про Понтія Пілата» – Маргариті, Івану Бездомному, критикам та літераторам Булгаковської Москви, Воланду та Ієшуа Га-Ноцрі.

Кожний літературний твір містить певний методологічний ресурс, який може бути використаний для пізнання й даного літературного твору, і, як сказав би Р. Інгарден, «загальної ідеї „літературний твір”» [5, с. 140]. В цьому відношенні особливої уваги заслуговує роман М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита», який протягом кількох десятиліть перебуває в полі напруженої уваги літературознавців. Предметом художнього дослідження в романі стає буття літературного твору – його створення автором та відтворення читачами в процесі сприйняття-прочитання. Внаслідок цього твір композиційно будується як роман в романі, образи автора та читачів займають особливе місце в образній системі твору, проблема митця й літературної творчості стає однією з центральних – на її тлі розкриваються інші проблеми (людина і влада, добро і зло, кохання і зрада тощо). Проблема автор – твір / текст – читач виявляється надзвичайно актуальною для сучасного літературознавства в плані його методологічних пошуків. Вона цікавить представників герменевтики, нової критики, літературної феноменології, рецептивної естетики.

Метою даної статті є аналіз значення образів автора та читачів в художній структурі роману М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита», важливий не лише в плані здійснення інтерпретації твору, але й у теоретико-методологічному відношенні.

Визначальну роль в художній структурі роману М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» відіграє персоніфікована особистість автора. Тому в образній системі роману М. О. Булгакова особливе місце належить Майстрові, «багато в чому автобіографічному герою» [3]. Він постає перед читачами у 13 главі, що носить символічну назву «Явление героя». Автор не випадково не іменує свого героя, але називає його

Майстром. Як вважає сам М. О. Булгаков, під словом «майстер» слід розуміти особу, яка досягла високого рівня в якомусь виді мистецтва, або ж людину, причетну до вищої таїни. На думку дослідника А. Баркова, герой Булгаківського роману відповідає цим критеріям.

У творі Майстер сам виповідає читачам свою життєву історію: «У мене більше нет фамилии» [2, с. 134]. Розповідь Майстра дуже конкретна, точна, деталізована як побутовими, так і психологічними подробицями. Зі сторінок роману ми довідуємось про його вік – близько 38-ми років, що дає підставу говорити про автобіографічність у змалюванні цього образу, адже і М. О. Булгакову на момент написання роману виповнилось 38 років. Майстер розповідає, що в минулому він був істориком. Значення, яке надається письменником діяльності історика, нерозривно пов'язане з долею роману. Але про долю Майстра-історика автор не подає відомостей, ніби не бере її до уваги, таким чином підкреслюючи, що цей етап у житті героя вже минув. Є. А. Іваньшина зазначає, що історик у М. О. Булгакова – це той, хто «зобов'язаний примусити заговорити усі забуті слова» [4, с. 290].

Майстрові належить роман про Понтія Пілата, який утворює «роман у романі». Переосмислений М. О. Булгаковим біблійний сюжет надзвичайно красномовно вписується в загальну картину твору, за обсягом займаючи тільки чотири розділи. Роман Майстра має сприйматись як зображення реальних осіб та реальних подій, що подається з трьох позицій: перша – як спогади Воланда (адже, за художньої логікою роману, він був очевидцем цих подій), друга – як сон поета Івана Бездомного й остання – як безпосередній виклад тексту. М. О. Булгаков акцентує межі між двома романами, тому останнє речення однієї глави стають початком іншої, знаменуючи перехід від «зовнішнього» роману до «внутрішнього». Так, наприклад, словами «В белом плаще с кровавым подбоем, шаркающей кавалерийской походкой, ранним утром четырнадцатого числа весеннего месяца нисана» [2, с. 19] автор завершує першу і розпочинає другу главу. Звідси – розмежування текстів «двох» романів і водночас своєрідне їх злиття, поєднання в одне нерозривне ціле.

Від Майстра у 13 главі ми також дізнаємось про причини його появи у психіатричній лікарні. Вони пов'язані зі створенням роману «про Понтія Пілата», перетворенням героя з історика на Майстра, якому відмовляють у визнанні, звинувачують у антирадянській пропаганді, заарештовують. Випробування врешті-решт ламають його внутрішній стрижень. Сам М. О. Булгаков, що наділяє Майстра автобіографічними рисами, виступив у радянській літературі як письменник, «не рядящийся даже в попутнические цвета» [1] (ці слова у листі до керівництва країни М. О. Булгаков виділив жирним шрифтом). Отже, таке розгортання подій у житті героя ще раз підкреслює подібність його долі до долі Михайла Опанасовича.

«Я впервые попал в мир литературы, но теперь, когда все уже кончилось и гибель моя налицо, вспоминаю о нем с ужасом!» [2, с. 140] – так говорить Майстер про свою творчу діяльність. Твір про Понтія

Пілата був, по суті, таким же надзвичайним явищем у літературі, як і «Майстер і Маргарита» М. О. Булгакова у реальному житті. Письменник майстерно змалював ту саму схему подій, що мала місце в його житті: «Вопросы, которые он мне задавал, показались мне сумасшедшими. Не говоря ничего по существу романа, он спрашивал меня о том, кто я таков и откуда я взялся, давно ли пишу и почему обо мне ничего не было слышно раньше, и даже задал, с моей точки зрения, совсем идиотский вопрос: кто это меня надоумил сочинить роман на такую странную тему?» [2, с. 140]. Значною мірою пов'язаний Майстер зі своїм «творцем» ставленням до свого письменницького покликання, ідеями й світоглядними позиціями, непорозуміннями та конфліктами з владою. Тому не дивно, що сцена у творі, де Майстрові відмовляють у виданні його роману про Понтія Пілата, буквально зближує його з М. О. Булгаковим.

Певною мірою образ Майстра-автора паралельний образу Ісхуа-героя. Обидва сповідують ідеї служіння добру, обидва живуть за законами справедливості й високої моральності, обидва виявляють себе як носії сильної волі і духу. Ісхуа постає на сторінках «внутрішнього» роману як проповідник життєвої філософії, ідей, відповідно до яких, на його переконання, слід жити людству. Ісхуа Га-Ноцрі висловлює у творі думку, що настане час, коли влада не буде потрібна. Прокуратор Іудеї Понтій Пілат, якого М. О. Булгаков багато в чому зіставляє із сучасними письменнику політиками і державними діячами, виголошує іншу думку: «На свете не было, нет и не будет никогда более великой и прекрасной для людей власти, чем власть императора Тиверия!» [2, с. 32]. Винесений смертний вирок Синедріону й Понтія Пілата нагадує рішення державних діячів та інших сучасних М. О. Булгакову офіційних організацій. Схожість – у страху перед інакомисленням, висловленням власної думки, врешті, правдою, до усвідомлення якої веде художнє мислення. Однак паралелі, які так явно подає письменник, проявляють суттєву відмінність: якщо Понтій Пілат душевно страждає через засудження ні у чому не винного Ісхуа, то представники сучасної М. О. Булгакову влади не матимуть й тіні докорів сумління.

М. О. Булгаков знав твердо, що опублікувати роман він не зможе, що рано чи пізно він буде змушений відповісти за нього перед владою. Але письменник, як і герой Майстрового роману, сподівався на здоровий глузд сучасних йому «прокураторів» – можновладних представників Радянської Росії. Проте його надії не були виправдані. Як відомо, головна праця всього життя письменника побачила світ тільки у 1966 році зусиллями його дружини Олени Сергіївни.

«Невідомий гість», як спершу називає М. О. Булгаков Майстра, у кімнаті Івана Бездомного не прагне розкрити всі свої таємниці. Але у ході своєї розповіді він мимохідь відзначає, як про його роман відгукувались члени редакції видання, що надрукувало фрагмент роману про Ісхуа, критики. «Статьи, заметьте, не прекращались... Что-то на редкость фальшивое и неуверенное чувствовалось буквально в каждой строчке этих статей, несмотря на их грозный и уверенный тон» [2, с. 142] – саме

так висловлюється Майстер з приводу критичної рецепції свого «творіння». Страх, самотність, зневіра у собі, яка виникла після відмови друкувати роман Майстра з причин забезпеченості редакції «матеріалом на два години вперед» [2, с. 140], а потім і спалення рукопису автором, арешт та піврічне ув'язнення, втрата житла й відсутність місця, куди можна було піти після визволення, стали приводом його добровільної появи у стінах психіатричної лікарні. Як і Майстер, М. О. Булгаков потерпав від нищівної критики, яка стосувалась виходу у світ його твору «Біла гвардія», однак, на противагу Майстрові, який буквально занепав духом, втратив радість творчості, письменник продовжував працювати над своїм останнім романом навіть тоді, коли розумів, що помирає.

Детальний опис знищення Майстром його роману дає зрозуміти читачеві його високу цінність, його значення для автора: «Я вынул из ящика стола тяжелые списки романа и черновые тетради и начал их жечь. Это страшно трудно делать, потому что исписанная бумага горит неохотно. Ломая ногти, я раздирал тетради, стоймя вкладывал их между поленьями и кочергой трепал листы. Пепел по временам одолевал меня, душил пламя, но я боролся с ним, и роман, упорно сопротивляясь, все же погибал. Знакомые слова мелькали передо мной, желтизна неудержимо поднималась снизу вверх по страницам, но слова все-таки проступали и на ней. Они пропадали лишь тогда, когда бумага чернела и я кочергой яростно добывал их» [2, с. 143]. Зрозумілим стає становище зневіреного у собі Майстра, який піддався страху після потоку злісних, нищівних, загрозливих статей критиків-мародерів. Проте М. О. Булгаков підкреслює, що Майстер не став пристосовуватися і переробляти свій роман, аби підбити його під рамки дозволеного. Майстер мав на меті осягнути художню правду щодо постаті Понтія Пілата, виразити яку він прагнув незважаючи ні на що. Тому акт знищення твору – це тільки вияв слабкості і знесилення героя, але не зречення. Епізод спалення рукопису містить у собі звинувачення радянського тоталітаризму, державної системи, яка не дозволяла чесному художникові реалізувати себе, прирікала його на духовну смерть.

Обраність героя М. О. Булгаков показує через відношення з оточуючим світом. Майстер як автор роману постає незвичайним не тільки тому, що спалює свій художній твір, але й тому, що відмовляється від нього, хоч і знає кожне слово твору напам'ять: «Но только роман, роман, – кричала она (Маргарита – З. Г.) мастеру, – роман возьми с собою, куда бы ты ни летел. – Не надо, – ответил мастер, – я помню его наизусть» [2, с. 360]. Ставлення героя до рукопису, над яким він довго працював, змінюється упродовж розгортання дії «Майстра і Маргарити». Під час зустрічі з поетом Бездомним Майстер розповідає вражаючу історію створення цього роману. Образ Понтія Пілата, який він сформував у творі як один із центральних, став причиною заборони друку роману: літературознавець Латунський образливо найменує його «воинствующим старообрядцем», критик Лаврович вбачає у ньому «пилатчину», Аріман же взагалі називає Майстровий шедевр «вылазкой врага» [2, с. 150].

Варто зазначити, що кілька разів Майстер називає свій твір ненависним йому, таким, що приніс страждання, але ще більш вражаючим є те, що Майстер за жодних обставин не забуває ані слова зі свого роману. Славнозвісна фраза «Рукописи не горять!», яку виголошує Воланд, відроджуючи з попелу роман про Понтія Пілата, є також філософським гаслом, осмисленням, важливим потрактуванням ролі художнього слова в житті митця, справжню цінність якого не можна знищити нічим. Долю Майстрового твору повторила доля булгаковських рукописів, які у радянський час не допускались до друку. Тому художнє осмислення причин «неможливості» видання цього твору – це один з найважливіших викривальних моментів у «Майстрі і Маргариті», що його М. О. Булгаков буквально переносить з реальності у художній світ.

У романі ми знаходимо багато різноманітних епізодів, які свідчать про високе художнє поцінування і захоплення твором Майстра з боку інших героїв, про його вартість як літературно-художнього звернення. Особливе місце в образній системі роману посідають герої, які стали читачами й критиками Майстрового роману про Понтія Пілата. Закономірно, що першою цей твір читала кохана Майстра – Маргарита. М. О. Булгаков з особливою пристрасстю деталізує її жаль за втраченим романом, змальовує віру героїні в геніальність цього доробку, чим ще більше підкреслює його значення: «Она оскалилась от ярости, что-то еще говорила невнятно. Затем, сжав губы, она принялась собирать и расправлять обгоревшие листы. Это была какая-то глава из середины романа, не помню, какая. Она аккуратно сложила обгоревшие листки, завернула их в бумагу, перевязала лентой» [2, с. 144].

М. О. Булгаков показує Маргариту не лише як кохану жінку Майстра, яка в полоні почуттів перечитує роман. Автор вбачає у ній найважливішого читача, адже саме вона безкінечно прочитуватиме врятовані нею листки, сумуючи за Майстром. Маргарита грає роль вдячного читача, який може об'єктивно оцінити історію про Понтія Пілата: «Она без конца перечитывала написанное... Она дождалась этих обещанных уже последних слов о пятом прокураторе Иудеи, нараспев и громко повторяла отдельные фразы, которые ей нравились, и говорила, что в этом романе ее жизнь» [2, с. 139]. Маргариті надзвичайно подобається твір її коханого, він стає для неї, як і для Майстра, працею всього життя: «Она гладила рукопись ласково, как гладят любимую кошку, и поворачивала ее в руках, оглядывая со всех сторон, то останавливаясь на титульном листе, то открывая конец» [2, с. 289]. Захоплення Маргарити цим твором є трансформацією реальних подій із життя М. О. Булгакова, дружина якого – Олена Сергіївна – так само, як і героїня Маргарита, щосили опікувалась долею твору Михайла Опанасовича.

Роман Майстра тісно пов'язаний з долею Маргарити. Він ніби супроводжує її, адже героїня намагається вберегти Майстра від духовного занепаду, переймається майбутнім його літературного доробку, тому що вона «всю жизнь вложила в эту <...> работу» [2, с. 284].

Іншим читачем, який знайомиться з творчою діяльністю Майстра, є

поет Іван Бездомний. Його зустріч з невідомим гостем – це своєрідна зустріч автора й читача, яка склалась за дивних обставин. Іван Бездомний змальований молодим, ще не достатньо освіченим поетом-початківцем, представником літераторів-графоманів, який намагається увійти в літературне життя тогочасної Москви. Під час розмови з Майстром він ніяк не може згадати його прізвища: «Далее, как услышал Иван, произошло нечто внезапное и странное. Однажды герой развернул газету и увидел в ней статью критика Аримана, которая называлась «Вылазка врага» и где Ариман предупреждал всех и каждого, что он, то есть наш герой, сделал попытку протащить в печать апологию Иисуса Христа.

– А, помню, помню! – вскричал Иван. – Но я забыл, как ваша фамилия!» [2, с. 141]. Забудькуватість, неосвіченість, некомпетентність, пасивність – риси характеру молодого псевдо-митця.

Іван Бездомний виявляє зацікавленість розповіддю Майстра, він зображений досить детально. Поет просить у Майстра ознайомити його із подальшою історією про іудейського прокуратора, з кількома главами якої він вже встиг познайомитись: «Скажите мне, а что было дальше с Иешуа и Пилатом, – попросил Иван, – умоляю, я хочу знать» [2, с. 147]. Знайомство Івана Бездомного з Майстром та його романом повністю змінює долю поета. Бездомний стає ідейним продовжувачем, творчим спадкоємцем свого наставника – Майстра. Він відмовляється від власних віршів, які тепер оцінює як «плохие стихи» [2, с. 327], й узагалі відрікається від своєї поетичної творчості, вважаючи її бездарною: «Я ведь слово свое сдержу, стихов больше писать не буду» [2, с. 362]. Іван Бездомний – це збірний образ читацької аудиторії і письменницької еліти. Як читач, він не в змозі досягнути усіх таїнств літературного мистецтва, він далекий від азів літератури й науки, тобто він – один з тих багатьох, які лише називають себе літераторами, але ними насправді не є. З іронією М. О. Булгаков описує діалог Майстра і поета про загальновідомі літературні речі, у яких Бездомний проявляє себе необізнано:

«Простите, может быть, впрочем, вы даже оперы „Фауст“ не слыхали? Иван почему-то страшнейшим образом сконфузился и с пылающим лицом что-то начал бормотать про какую-то поездку в санаторий в Ялту...

— Ну вот, ну вот... неудивительно!» [2, с. 133].

Описаний М. О. Булгаковим образ Бездомного, що входив до категорії «поэты-самородки» [3], був покликаний показати утопічність створення «национальной культуры» [3] на етапі становлення нової російської літератури 20 – 30-х рр. Але переосмислення свого покликання після зустрічі з Майстром і те, що Іван Бездомний у фіналі роману стане професором Інституту історії і філософії, уособлює булгаковські погляди на роль творчості молодих митців, за якими майбутнє держави.

Читачем роману про Понтія Пілата стає і Воланд, який в розмові з Берліозом та Бездомним називає себе істориком. Воланд є не просто

читачем, але й очевидцем подій, які зображені у творі Майстра, своєрідним доказом правдивості оповіді про них. М. О. Булгаков майстерно зображує процес «прочитання» роману Воландом, якому достатньо покласти руку на книгу, аби вмити «осягнути» весь зміст й уявити сутність Майстрового рукопису. «Рукописи не горять!» [2, с. 278] – саме Воланду належить цей афоризм, він формулює один з найважливіших в художньому світі роману законів. Миттєве прочитання роману засвідчує надприродність сил Воланда. Діалог Воланда з автором роману про Понтія Пілата визначає подальшу долю майстра: «А вам скажу, – ульбнувшись, обратися он к Мастеру, – что ваш роман вам принесет еще сюрпризы» [2, с. 284].

Читачем Майстрового роману стає вища світла сила, сила Добра, під якою М. О. Булгаков розуміє Іешуа:

«Он прочитал сочинение мастера, – заговорил Левий Матвей, – и просит тебя, чтобы ты взял с собою мастера и наградил его покоем. Неужели это трудно тебе сделать, дух зла?

– Мне ничего не трудно сделать, – ответил Воланд, – и тебе это хорошо известно. – Он помолчал и добавил: – А что же вы не берете его к себе, в свет?

– Он не заслужил света, он заслужил покой, – печальным голосом проговорил Левий» [2, с. 350].

Для будь-якого читача роману «Майстер і Маргарита» стає загадкою цей діалог, в якому герої Майстрового тексту уможливають прочитання твору, де вони ж і змальовані. З точки зору релігії, той, хто вступив у змову з дияволом, не заслуговує на вічне життя на небесах, а тому М. О. Булгаков не може дати Майстру спасіння. Але письменник реабілітує свого героя, даючи йому вічний спокій, і вкладає він у це поняття дещо більше, аніж просто стан відсутності будь-яких тривог. Дослідниця роману М. О. Булгакова Т. Разуменко вбачає у наданому Майстрові спокої простір для художньої творчості: «Мастер стремится навстречу тишине и покою, так необходимому для истинного творчества» [6, с. 60]. Це дає можливість аналізувати фінал роману як форму творчого порятунку, своєрідної реінкарнації для творця. Таким чином, Майстер отримує пощаду від мук і страждань за свій роман. Цікаво відмітити, що сам Майстер не вважав свій рукопис закінченим або завершеним. Але остаточне завершення роману відбувається тоді, коли Майстер як автор твору виголошує прощення свого героя Пілата.

Отже, серед читачів роману про Понтія Пілата, який створив Майстер, опинились не лише конкретні особи, тобто Маргарита, поет Іван Бездомний, редактори і літератори тогочасної Москви Латунський, Лаврович та Аріман, а й представники сил Зла і Добра – Воланд та Іешуа Га-Ноцрі. Якщо Воланд оцінює створений Майстром роман з точки зору зла, що панує в суспільстві, Іешуа виявляється ідеальним героєм та ідеальним читачем. Будь-який справжній літературний твір художньо досліджує позиції зображених у ньому героїв з огляду на їх близькість/віддаленість щодо певного ідеалу – загальнолюдських законів моралі – й водночас апелює до Бога як ідеального адресата. Історія втрати і відновлення Майстрового роману свідчить, що його

слово нетлінне і невіддільне стихіям та часу. Таким чином, М. О. Булгаков піднімає на новий рівень осмислення одвічну проблему мистецтва й літературної творчості в житті людини і людства.

3. Головецкая. Проблема автора и читателя литературного произведения в романе М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита»

В статье проблема взаимоотношений автора и читателя литературного произведения, которая приобретает особое значение в контексте современных методологических поисков литературоведения, рассматривается в плане ее художественного решения в романе М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита». Особое внимание уделяется образу Мастера как персонифицированного автора, образами персонажей, которые выступают в роли читателей романа «о Понтии Пилате» - Маргарите, Ивану Бездомному, критикам и литераторам современной М. А. Булгакову Москвы, Воланду и Иешуа Га-Ноцри.

Z. Golovecka. The problem of the author of the reader of a literary work in the novel M. A. Bulgakov's «Master and Margarita»

In the article the problem of relations between the author and the reader of a literary work, which is of particular importance in the context of modern methodological literature searches, is considered in terms of its artistic solution in the novel M. A. Bulgakov's «Master and Margarita». Special attention is paid to the image of the Master as the provisioning of the author, images of characters, who are the readers of the novel «about Pontius Pilate» - Margarita, Ivan Bezdomny, critics and литератором modern Bulgakov Moscow, Woland and Yeshua Ha-Notsri.

Список використаної літератури

1. Булгаков М. А. Письмо правительству СССР // Новый мир. – 1987. – № 8.
– Электронный ресурс : Режим доступа:
http://liv.piramidin.com/belas/Bulgakov_MI/letter.htm
2. Булгаков М. А. Собрание сочинений. В 5-ти т. – Т. 5. Мастер и Маргарита; Письма / Редкол. Г. Гоц, А. Караганов, В. Лакшин и др. Подгот. текстов Л. Яновской, В. Гудковой, Е. Земской; Комментар. Г. Лесскиса, В. Гудковой, Е. Земской. – М. : Художественная литература, 1990. – 734 с.
3. Соколов Б. В. Булгаковская энциклопедия. — М.: Локид; Миф, 1996. – 586 с.

- Електронний ресурс : Режим доступу: <http://www.bulgakov.ru/>
4. Иваньшина Е. А. Автор – текст – читатель в творчестве Михаила Булгакова 1930-х годов: «Адам и Ева», «Мастер и Маргарита» : автореф. дис... канд. филолог. наук : спец. 10.01.01 «Русская литература». – Воронеж, 1998. – 25 с.
 5. Інгарден Р. Про пізнавання літературного твору // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 1996. – С. 136–163.
 6. Разуменко Т. Что видит душа творца (Тема искусства в романе М. Булгакова «Мастер и Маргарита») // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – № 4. – С. 58–60.

